

Από το ΣΕΚΕ στο ΚΚΕ, το ζήτημα της «μπολσεβικοποίησης» στο ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα 1918-1924 (μέρος Α')

Με τη νίκη του κόμματος του Λένιν στη Ρωσία, η έννοια του κομμουνισμού αποκτά ένα νέο περιεχόμενο, καθώς ταυτίζεται πλέον με τον «μπολσεβικισμό». Το κόμμα «νέου τύπου» συνιστά ένα νέο μοντέλο κομματικής οργάνωσης, το οποίο καθίσταται διεθνώς επαναστατικό πρότυπο. Το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο ενός ιεραρχημένου προλεταριακού ταξικού, μαζικού αλλά και ταυτόχρονα ανοιχτού κόμματος νόμιμης πολιτικής και πλατιάς κινηματικής δράσης, που η δομή του ορίζεται καταστατικά και επιχειρεί να καταλάβει την εξουσία κοινοβουλευτικά, χάνει, μέσα στις σκληρές συνθήκες παρανομίας κατά την περίοδο της απολυταρχικής τσαρικής Ρωσίας που βράζει όμως πολιτικά, τη δυνατότητα μιας νόμιμης ριζοσπαστικής πολιτικής έκφρασης. Έτσι, ο Λένιν επιχειρεί να συνδέσει τη μαζική και διεθνιστική αντίληψη της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας με την μπλανκινική λογική της μυστικής συνωμοτικής κομματικής συγκρότησης που προετοιμάζεται να καταλάβει πραξικοπηματικά την εξουσία και τη γιακωβίνικη παράδοση εμφυλιοπολεμικού, στρατιωτικού και τρομοκρατικού χαρακτήρα ολοκληρωτικής και μετωπικής σύγκρουσης με τον ταξικό αντίπαλο.¹ Σημαντικά καθορίζουν το χαρακτήρα του νέου κομματικού μοντέλου οι ιστορικές μορφές ανάπτυξης της επανάστασης στη Ρωσία με την εμφάνιση του μοντέλου των σοβιέτ και η ρωσική αναρχική παράδοση της βίας,² καθώς βέβαια και η ίδια η νίκη και η προοπτική της διαχείρισης της εξουσίας. Η καταστατική δημοκρατία συγκεντροποιείται στο πλαίσιο ενός απόλυτα κεντρικά σχεδιασμένου συγκεντρωτικού και τελικά προσωποκεντρικού οργανογράμματος, ενιαιοποιημένου προγράμματος δράσης και στρατιωτικοποιημένου μαζικού κόμματος. Έτσι, προκύπτει το ιδεατό λενινιστικό κόμμα των 21 όρων που προετοιμάζεται, ώστε την εποχή ενός προσδοκώμενου μετεπαναστατικού εμφύλιου πολέμου να μπορέσει να καταστεί μαχόμενο κόμμα και να καταλάβει την εξουσία. Σε αυτό, η επανάσταση ως στρατηγικός στόχος υποτάσσει όλες τις υπόλοιπες ενέργειες στο πεδίο της τακτικής. Το κόμμα εκμεταλλεύεται τις ενδοταξικές αντιθέσεις και τις εντείνει με κάθε δυνατό μέσο. Αργότερα, την «επανάσταση» θα αντικαταστήσουν άλλα συνθήματα είτε ταυτισμένα άμεσα με αυτήν (υπεράσπιση του προϊόντος της επανάστασης, δηλαδή της «σοβιετικής πατρίδας», του «πρώτου εργατικού κράτους») ή «προστάδια» της

Ο Κώστας Παλούκης είναι υποψήφιος διδάκτορας Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, υπότροφος ΙΚΥ στην Κοινωνική και Πολιτισμική Ιστορία.

«επανάστασης» και του «σοσιαλισμού» («εθνική απελευθέρωση», «λαϊκή δημοκρατία»-«λαϊκή εξουσία»).

Με την ίδρυση της Κομμουνιστικής Διεθνούς (ΚΔ), το νέο αυτό κομματικό μοντέλο επιχειρείται να «εξαχθεί» σε όλο τον κόσμο και οι κομμουνιστές της αριστερής πτέρυγας των σοσιαλιστικών κομμάτων προσπαθούν να το υιοθετήσουν. Ο ρωσικός μπολσεβικισμός, όμως, δεν είναι ένα στατικό μόρφωμα. Η εξέλιξη της Οκτωβριανής Επανάστασης, οι διεθνείς συγκυρίες και οι εθνικοί ταξικοί συσχετισμοί και ιδιαιτερότητες καθορίζουν την πορεία και τις μεταμορφώσεις του μπολσεβίκου κόμματος τόσο διεθνώς όσο και σε κάθε χώρα ξεχωριστά. Αυτό έχει ως συνέπεια να εμφανίζονται ιστορικά πολλές διαφορετικές εκδοχές του μπολσεβικισμού, που ανάλογα με την περίπτωση στηρίζονται περισσότερο στο ένα ή στο άλλο στοιχείο της λενινιστικής κληρονομιάς αλλά στο σύνολό τους δομούνται σε μια κοινή οργανωτική φόρμα και λειτουργούν με βάση μια διακριτή και ενιαία «πολιτική γλώσσα».

Σε αυτό το σημείωμα επιχειρούμε να επαναπραγματευτούμε το ζήτημα της πρόσληψης του σοβιετικού κομμουνισμού από το ΣΕΚΕ και να διερευνήσουμε τη διπλή μετέωρη απόπειρά του να μετασχηματιστεί από σοσιαλδημοκρατικό σε κομμουνιστικό κόμμα λενινιστικού τύπου, δηλαδή τη μετεξέλιξή του σε ΚΚΕ. Εκτιμούμε ότι η πορεία της «κομμουνιστικοποίησης» του ΣΕΚΕ δεν είναι μια πορεία γραμμική και δεδομένη, ούτε μια πορεία ενός ακαταστάλαχτου οργανισμού προς την ωριμότητά του, μια ωριμότητα που καταλήγει στην αναμφισβήτητη ηρωική δεκαετία του 1940. Αντίθετα, είναι ένας δρόμος με ελικοειδή «πισωγυρίσματα», αμφίροπες ισορροπίες και αντιφατικά μετέωρα βήματα, που αντιστοιχεί σε μια εξίσου συναρπαστική περίοδο, την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Το ζήτημα της «μπολσεβικοποίησης», ενώ ξεκινά το 1919 ως ένα ζήτημα ένταξης και προσαρμογής σε μια ελπιδοφόρα διεθνή υπόθεση, σε ένα διεθνές επαναστατικό κόμμα, τελικά εξελίσσεται από το 1927 και έπειτα σε ένα ζήτημα απόλυτης υποταγής στις φόρμες, τις γραμμές, το λόγο και την υπόθεση της αναδύομενης νέας άρχουσας ελίτ στη ΕΣΣΔ. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο οι ίδιοι οι Έλληνες κομμουνιστές θεωρούν ότι υπάρχει ένα τέλος σε αυτή τη διαδικασία. Η επιβολή του Ν. Ζαχαριάδη, ως «εκλεκτού», στην εξουσία του κόμματος και η παγίωση της ιδέας της «μονολιθικότητας» και του «σταλινισμού» ταυτίζεται με αυτή την ολοκλήρωση. Τέλος, από μια άλλη πλευρά, ενώ ξεκινά ως ένα ζήτημα «εισόδου» μιας ξένης πολιτικής ιδεολογίας και πρακτικής, καταλήγει να είναι ένα ζήτημα που διαπλέκεται με την εξέλιξη της ταξικής διαπάλης στην Ελλάδα και με τα άμεσα πολιτικά διακυβεύματα της συγκυρίας.

Το διπλό εγχείρημα της «μπολσεβικοποίησης-κομμουνιστικοποίησης-επαναστατικοποίησης» του κόμματος, πρώτα το 1920 (Β' Συνέδριο) και έπειτα το 1924 (Γ' Έκτακτο Συνέδριο), αναδεικνύεται ως αίτημα μέσα από τις συνθήκες της ίδιας της μεσοπολεμικής κοινωνίας, αλλά και ταυτόχρονα οι ίδιες οι συνθήκες, όπως θα διαπιστώσουμε, καθιστούν αδύνατη και μετέωρη την πραγμάτωσή του, καθώς και την επαναστατική πραγμάτωση. Παρατηρώντας τη διαδικασία της μπολσεβικοποίησης προσπαθούμε να διαλευκάνουμε το αντιφατικό εκείνο πλέγμα που γεννά την τάση για «κομμουνιστικοποίηση» και την ίδια στιγμή την αναιρεί.

1. Οι ιδεολογικές και πολιτικές αντιφάσεις του ΣΕΚΕ

Το 1914, η συναίνεση της πλειοψηφίας των ευρωπαϊκών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων υπέρ του πολέμου οδήγησε σε κρίση το παγκόσμιο σοσιαλιστικό κίνημα, καθώς η Β' Διεθνής διασπάστηκε ουσιαστικά στα δύο εμπόλεμα στρατόπεδα του Α' Παγκόσμιου Πολέμου. Ταυτόχρονα, στα αριστερά της Β' Διεθνούς αποσπάστηκε ένα ριζοσπαστικό δυναμικό με διεθνιστικά αντιπολεμικά χαρακτηριστικά (Διεθνής Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη στο Τσίμερβαλντ, 5/12 Σεπτέμβρη 1915). Στο πλαίσιο της ριζοσπαστικοποίησης και της νέας δυναμικής που θα αναδειχθεί με την επανάσταση των μπολσεβίκων, το αριστερό αυτό κομμάτι ιδρύει το 1919 την Γ' Διεθνή.

Στην Ελλάδα, την ίδια περίοδο, ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος συντέλεσε καταλυτικά σε μια γενικευμένη δημοσιονομική και οικονομική κρίση. Η αγροτική και βιομηχανική παραγωγή, στην ουσία, μετασχηματίζονται προκαλώντας τεράστιες μεταβολές στις μέχρι τότε κοινωνικές σταθερές. Το σχετικά μικρό προλεταριάτο διέρχεται σοβαρή κρίση, τα μικροαστικά βιοτεχνικά στρώματα συμπιέζονται προς τα κάτω, ενώ τα αγροτικά στρώματα θίγονται σημαντικά από τον παρατεταμένο πόλεμο. Το κεφάλαιο βέβαια, αντίθετα, αναγεννιέται μέσα στις έκτακτες πολεμικές συνθήκες, καθώς μια νέα πρωταρχική συσσώρευση πραγματοποιείται από κερδοσκοπίες στο εμπόριο, τη ναυτιλία και τις επενδύσεις στον τραπεζικό τομέα.³ Οι κοινωνικές αυτές διεργασίες δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη ριζοσπαστικοποίηση των μικροαστικών στρωμάτων και της εργατικής τάξης των πόλεων. Κατ' αρχήν, μια σημαντική μερίδα προοδευτικών διανοουμένων και φοιτητών, που και αυτοί ως μικροαστικό στρώμα δέχονται τις πιέσεις του πολέμου και της κρίσης, ενώ παράλληλα έχουν πρόσβαση στην σοσιαλιστική βιβλιογραφία και τον σοσιαλιστικό τύπο και επηρεάζονται από τις συζητήσεις της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας, προβληματίζεται και στρέφεται προς τις σοσιαλιστικές ιδέες. Σύντομα, οι σοσιαλιστικές ιδέες διαχέονται μέσα από τα διάφορα σοσιαλιστικά κέντρα και τις κινήσεις που οι πρώτοι αυτοί σοσιαλιστές δημιουργούν – και βρίσκουν απήχηση στα πιο πρωτοπόρα κομμάτια της εργατικής τάξης. Με αυτό τον τρόπο, συγχροτείται στην Ελλάδα ένα νέο μοντέλο κοινωνικών συμμαχιών, κατά το οποίο μερίδες των μικροαστικών στρωμάτων αναγνωρίζουν στην πολύ πιο δυναμική εργατική τάξη την ικανότητα της συνολικής επίλυσης του αδιεξόδου της κοινωνικής κρίσης με την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος.

Κομμάτια της εργατικής τάξης υιοθετούν αυτή τη θέση, συγχροτούν μια νέα ταυτότητα, αυτοεικόνα και συνείδηση για τον ανεξάρτητο ιστορικό τους ρόλο ως τάξης και, σύντομα, το 1918, εμφανίζεται με την ίδρυση του ΣΕΚΕ (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας) ένα νεότερικο μοντέλο συνασπισμού εξουσίας, το κόμμα σοσιαλδημοκρατικού τύπου. Το ΣΕΚΕ δηλώνει αμέσως τη σύνδεσή του με τη Σοσιαλιστική Διεθνή. Κηρύσσοντας την αναγκαιότητα της σοσιαλιστικής «κοινωνικής μεταβολής», που «σημαίνει την απελευθέρωση όχι μόνο των προλεταρίων, αλλά και ολόκληρου της ανθρωπότητας που υποφέρει σήμερα», υπογραμμίζει το ρόλο της εργατικής τάξης, «που δεν δίνεται να πραγματοποιήσει την ιστορική της αποστολή χωρίς να γίνει κάτοχος της πολιτικής εξουσίας», και προσδιορίζει το δικό του καθήκον: «Να διαμορφώσει τον αγώνα της εργατικής τάξεως εις αγώνα συνειδητόν και ενιαίον και να οδηγήσει αυτήν εις την φυσική και αναγκαία αποστολήν

της».⁴ Παράλληλα, οι γενικές του αρχές, που θέτουν ζητήματα διεθνισμού, ειρήνευσης, αποστράτευσης και ισοτιμίας των εθνών, θα διεμβολίσουν και θα αμφισβητήσουν τον κυρίαρχο εθνικιστικό, αλτρωτικό και μιλιταριστικό λόγο των αστικών κομμάτων. Πέρα, όμως, από τη δεδομένη σαφήνεια των στόχων στις διακηρύξεις του ΣΕΚΕ, πολύ λίγο, θα λέγαμε, είναι αποσαφηνισμένες οι πραγματικές σχέσεις του τόσο με το κεντρικό πολιτικό σκηνικό όσο και με την εργατική τάξη, αλλά κυρίως δεν υπάρχει μια ξεκάθαρη εικόνα για τον πραγματικό ρόλο του στο συνδικαλιστικό και εργατικό κίνημα της εποχής.

Όπως είναι ευρέως γνωστό, το ΣΕΚΕ προέκυψε από τη συνένωση διαφορετικών και ετερογενών στην πλειοψηφία τους τοπικών σοσιαλιστικών κέντρων και ομίλων. Τα κέντρα αυτά όμως ήταν, εκτός της Φεντερασιόν, περισσότερο όμιλοι συζητήσεων και διαλέξεων μικροαστών διανοουμένων και συνδικαλιστών που αναζητούσαν πολιτική σύνδεση με την εργατική τάξη και λιγότερο εργατικές οργανώσεις και συσπειρώσεις με προγράμματα, στρατηγικές και εργατικές δραστηριότητες. Οι εργάτες, που πλησίαζαν τους πρώτους σοσιαλιστές, αποτελούσαν, ουσιαστικά, ένα κοινό που ενδιαφερόταν να ακούσει και να μάθει για το σοσιαλισμό. Το ίδιο το ΣΕΚΕ συγκρότησε τη φυσιογνωμία του με βάση ακριβώς αυτά τα χαρακτηριστικά. Έτσι, οι οργανώσεις του δεν συγκροτούνταν σε εργατοπαραγωγική βάση, όπως αργότερα του ΚΚΕ, αλλά σε τοπική. Σε κάθε πόλη λειτουργούσε το «τμήμα», τα μέλη του οποίου κατά μακρά διαστήματα συγκαλούνταν σε γενικές συνελεύσεις και εξέλεγαν την Τοπική Επιτροπή (ΤΕ), η οποία, όμως, αναλάμβανε τη διεξαγωγή όλης της δράσης του τμήματος. Σε πόλεις ή περιοχές με μικρότερο αριθμό οπαδών συγκροτούνταν οι «όμιλοι», με αποκλειστικά «μορφωτικών και προπαγανδιστικών χαρακτήρα», αφού «δίνεται δε να λαμβάνουν μέρος εις αυτούς και μη μέλη του Κόμματος».⁵ Αυτή η τοπικοκεντρική διάρθρωση σήμαινε ότι το ΣΕΚΕ παρέμενε γενικά μακριά «από τα εργοστάσια, από την καθημερινή μαύρη δουλειά ανάμεσα στους εργάτες», όπως ακριβώς θυμάται το 1933 ένα παλιό μέλος του κόμματος.⁶ Το ΣΕΚΕ δεν θα δράσει ποτέ ούτε θα προσπαθήσει να δράσει ως ένα κόμμα μαζιών, όπως αργότερα το ΚΚΕ. Ως εκ τούτου, η δράση του κόμματος, περιορισμένη στο επίπεδο της ιδεολογικής και πολιτικής προπαγάνδας, κατευθύνεται κυρίως στο τοπικό ή κεντρικό πολιτικό σκηνικό και απευθύνεται γενικά στο εργατικό κοινό, περίπου με τον τρόπο που λειτουργούσαν μέχρι τότε τα παραδοσιακά ελληνικά κόμματα ή οι διάφοροι όμιλοι πολιτικών και θεωρητικών συζητήσεων, π.χ. των Φιλελευθέρων. Ας μην ξεχνάμε ότι οι σοσιαλιστικές ιδέες και το ίδιο το ΣΕΚΕ αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα σε συνθήκες παρατεταμένου πολέμου και σε σχέση με τον αλτρωτισμό, ένα ζήτημα κατεξοχήν του κεντρικού πολιτικού σκηνικού με το οποίο το ΣΕΚΕ δημιούργησε μια σχέση ομφάλιου λώρου.⁷

Κυριόρχησε, λοιπόν, αρχικά μέσα στους σοσιαλιστικούς όμιλους και τα κέντρα που συγκρότησαν το ΣΕΚΕ και στη συνέχεια στο ίδιο το κόμμα ένα είδος εποπτικής μορφωτικής και διαφωτιστικής καθοδήγησης απέναντι στους συνδικαλιστικούς και τους πολιτικούς αγώνες που αναπτύσσονταν μέσα στο δεδομένο πλαίσιο του παρατεταμένου πολέμου. Το ΣΕΚΕ δεν οργανώνει ως εργατική συσπείρωση τους αγώνες, δεν παρεμβαίνει με δικές του προγραμματικές συνδικαλιστικές θέσεις στα σωματεία, αλλά στηρίζει και επιχειρεί να καθοδηγεί με έναν γενικά αφηρημένο εποπτικό τρόπο τους αγώνες που οι εργάτες αυθόρμητα κινούν.⁸ Το κόμμα απλώς ορίζει κάθε φορά τον σωστό σοσιαλιστικό δρόμο και επιχειρεί να δώσει μια γενική πολιτική κατεύθυνση, ένα ιδεολογικό επιστέγασμα και μια πολιτική ανα-

φορά στις εκάστοτε εργατικές κινητοποιήσεις. Ο Δ. Λιβιεράτος σχηματίζει με ενάργεια τις σχέσεις του σοσιαλιστικού κόμματος με το συνδικαλιστικό κίνημα: «Η πλειοψηφία της εργατικής τάξης συμπαθεί τους σοσιαλιστές γιατί αυτοί είναι που τρέχουν, αγωνίζονται, μιλάνε, εξηγούν. Οι σοσιαλιστές συντάσσουν τα καταστατικά των περισσότερων σωματείων πάνω στην αρχή της πάλης των τάξεων και προσπαθούν να δώσουν μια ενιαία μορφή στο εργατικό κίνημα». Επομένως, δεν θα μπορούσε παρά «γι' αυτή τους τη δραστηριότητα και την τιμιότητα των σχολών» οι εργάτες να τους εκτιμούν και να τους ακολουθούν.⁹ Τα μέλη του Σοσιαλιστικού Κόμματος υποκαθιστούν τους εκπροσώπους των αστικών κομμάτων, γιατί είναι πιο τίμιοι και αναλαμβάνουν να υποδείξουν στους εργάτες το επαναστατικό τους καθήκον. Παράγουν γι' αυτούς την κατάλληλη θεωρία, ιδεολογία και τους προτείνουν έναν ανεξάρτητο και πιο δυναμικό τρόπο διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους.¹⁰

Το ίδιο το ΣΕΚΕ αναγνώριζε πως το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετώπιζε τον πρώτο καιρό της δράσης του ήταν η απόσταση από την εργατική τάξη και τα κατώτερα αγροτικά στρώματα. Μάλιστα, στο Α' Συμβούλιο του 1919 αναφέρεται επίσημα από την ηγεσία ότι η «σύνδεσις σωματείων με ελάχιστα συνειδητά μέλη με το Κόμμα είνε επιζήμιος στον αγώνα του Κόμματος και των σωματείων» και ως μέτρο αντιμετώπισης αποφασίζεται η οργανική ενσωμάτωση των εργατικών σωματείων της ΓΣΕΕ στο ΣΕΚΕ «λαβόν προσέτι υπ' όψιν ότι το Σοσιαλιστικόν εργατικόν κόμμα ον κόμμα της εργατικής τάξεως, πρέπει να επιβλέπη αυτήν και την οργάνωση με το πνεύμα της πάλης των τάξεων διά να την προετοιμάση προς εκπλήρωσιν της ιστορικής της αποστολής».¹¹ Βέβαια, αυτή η απόφαση δεν συμβάλλει στην αναίρεση του προβλήματος, αλλά καταδεικνύει ότι και οι ηγέτες του ΣΕΚΕ αντιλαμβάνονται την ύπαρξή του, το οποίο τους φαντάζει μάλλον ασύμβατο με τον επιδιωκόμενο ρόλο του ΣΕΚΕ. Επίσης, δεν υποδεικνύει μια ιδεολογική στροφή προς τον μπολσεβικισμό, καθώς αντίθετα οι «μενσεβίκοι» ήταν εκείνοι που υπεράσπιζαν τη λογική μιας πλατιάς οργανωτικής δομής με μέλη όλες τις εργατικές ενώσεις. Μόλις το 1922, μετά από μια σημαντική περίοδο συμμετοχής του ΣΕΚΕ(Κ) στον επαγγελματικό αγώνα της εργατικής τάξης, ο εισηγητής στη Συνδιάσκεψη του Φλεβάρη Γ. Γεωργιάδης θα αναγνωρίσει ότι «το κόμμα [...] διά των αγώνων του και των θυσιών του απέκτησε ιστορικά δικαιώματα» μέσα από τη συνεργασία με τα συνδικάτα, και παρατηρεί «ευχάριστα» ότι «εν μέρος της, το μάλλον προχωρημένο συνεκροτήθη εις το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα».¹² Αλλά και αυτή η εξέλιξη στην ουσία δεν αλλάζει δραματικά τη σχέση κόμματος και τάξης. Μάλιστα, θα λέγαμε ότι αντίθετα η απόφαση της Συνδιάσκεψης του 1922 τονίζει την αυτοεικόνα ενός ΣΕΚΕ που προνομιακά δικαιούται να αντιπροσωπεύει στο Κοινοβούλιο την εργατική τάξη και να αγωνίζεται πολιτικά γι' αυτήν, εφόσον η ίδια δεν είναι ώριμη και δεν μπορεί να το πράξει από μόνη της. Τέλος, ο νεωτερικός ιστός του ΣΕΚΕ παρέμενε ουσιαστικά εγκλωβισμένος κυρίως στα αστικά κέντρα και σχετικά απομονωμένος από την αγροτική ύπαιθρο. Το εκλογικό αποτέλεσμα του 1920 δείχνει ότι το εκλογικό αγροτικό πρόγραμμα του ΣΕΚΕ, παρά τη θετική του απόπειρα να αναλύσει τις σχέσεις στην ύπαιθρο, πολύ λίγο άγγιξε τις ριζοσπαστικές τάσεις των αγροτικών στρωμάτων, εκτός ίσως από την περίπτωση της Θεσσαλίας και ιδιαίτερα της Λάρισας.¹³

Ο διαφοροποιημένος κοινωνικά χαρακτήρας των μελών του κόμματος από τη δράση της εργατικής μάζας είναι σαφής και αυτό δεν αποτυπώνεται μόνο στο γεγονός ότι οι πρώ-

τοι σοσιαλιστές ηγέτες καθοδηγούν το προλεταριάτο για να οργανωθεί ως τάξη, αλλά στο γεγονός ότι δεν ανατρέπουν το ρόλο της παραδοσιακής λειτουργίας του διανοούμενου ως θεματοφύλακα της αλήθειας και της ιστορικής συνείδησης. Δηλαδή δεν οικοδομούν το κόμμα-συλλογικό διανοούμενο της εργατικής τάξης, που προκύπτει από τη συνένωση διανοομένων και πρωτοπόρων εργατών, αλλά ως συλλογικό στρώμα αναπαράγουν το ρόλο του με την γραμμασιανή έννοια οργανικού διανοούμενου ως ενδιάμεσου στρώματος, όπως ακριβώς αναδεικνύεται από τη θέση του στην παραγωγική διαδικασία και στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας. Αντιλαμβάνονται, θα λέγαμε, το ρόλο τους απέναντι στην εργατική τάξη υπό το πρίσμα της μικροαστικής ιδεολογίας του διανοούμενου της Αριστεράς που, κατά τον Γκράμσι, «θεωρεί τον εαυτό του το άλας της γης και βλέπει στον εργάτη το υλικό όργανο της κοινωνικής ανατροπής και όχι τον συνειδητό και νοήμονα πρωταγωνιστή της επανάστασης». ¹⁴ Επίσης, η οργανική σύνδεση του κόμματος με τη ΓΣΕΕ φαινομενικά μόνο μαζικοποιεί το κόμμα. Αντίθετα, η εκάστοτε κομματική ηγεσία αναλαμβάνει το ρόλο ενός πολιτικού παράγοντα *a priori* αποστασιοποιημένου από την εργατική βάση και την άμεση συνδικαλιστική κίνηση. Παρά, λοιπόν, τον αναμφισβήτητο αντικαπιταλιστικό νεωτερισμό του, το ΣΕΚΕ ξεκίνησε περισσότερο ως ένα κόμμα διανοομένων και συνδικαλιστικών παραγόντων, που λειτουργούσε –ανεξαρτήτως, θα λέγαμε, προθέσεων– ως συλλογικός «ανιδιοτελής πάτρωνας» της εργατικής τάξης στη θέση των αστών «ιδιοτελών πατρώνων», παρά ως κόμμα εργατικό, με την έννοια της πραγματικής συμβολής και συμμετοχής των εργατών στις δραστηριότητες, τα όργανα και τις αποφάσεις του.

Οι διαφοροποιημένες σχέσεις μεταξύ κόμματος και τάξης αποτυπώνονται, λοιπόν, και στο εσωτερικό του κομματικού οργανισμού, ανάμεσα στην ηγεσία και τα μέλη. Μια μαρτυρία στον *Ριζοσπάστη* του 1933 για τον άνωθεν και μηχανιστικό τρόπο με τον οποίο επιβλήθηκε η μπολσεβικοποίηση στο κόμμα με το Γ' Έκτακτο Συνέδριο το 1924 ενισχύει, παρά τις όποιες επιφυλάξεις για τις σκοπιμότητες αυτής της μαρτυρίας στη συγκυρία του 1933, την εικόνα ενός ΣΕΚΕ που λάμβανε αποφάσεις μακριά από τη βάση, άσχετα με την ελευθερία διαλόγου και τις νομιμοποιήσεις που προσέφεραν τα συνέδρια. ¹⁵ Αντίστοιχες κριτικές για τη δράση και τα χαρακτηριστικά του κόμματος θα διατυπώσουν όλες οι αριστερές αντιπολιτεύσεις, αλλά και θα αναγνωρίσουν οι ηγεσίες του κόμματος έως το 1931 είτε εξελιχθούν σε αντιπολιτεύσεις είτε όχι.

Ο σοσιαλδημοκρατικός χαρακτήρας του κόμματος δεν μπορεί παρά να καθορίζει και το ρόλο που ευελπιστεί το ΣΕΚΕ να διαδραματίσει στην ελληνική πολιτική κοινωνία. Το ΣΕΚΕ, από τη μία, προβάλλει τον νεωτερικό του αντικαπιταλιστικό λόγο με το ριζοσπαστικό πρόγραμμά του, αλλά, από την άλλη, δεν αποβάλλει πρακτικές συμμετοχής στο αστικό πολιτικό παιχνίδι. Οι πρώτοι σοσιαλιστές και στη συνέχεια το ΣΕΚΕ διατηρούσαν μια επαμφοτερίζουσα σχέση με τα αστικά κόμματα. Αρχικά, λοιπόν, οι πρώτες σοσιαλιστικές κινήσεις δεν τοποθετήθηκαν εναντίον του πολέμου και, παρασυρμένες από το έντονο πατριωτικό κλίμα, συντάσσονται είτε με τον Κωνσταντίνο είτε με τον Βενιζέλο. Οι ομάδες του Γιαννιού και του Δρακούλη τάχθηκαν με το μέρος του Βενιζέλου, η Φεντερασίων θα διατηρήσει ουδέτερη θέση, για να συμπλεύσει τελικά με τη γερμανόφιλη παράταξη συμμετέχοντας με υποψήφιο στον αντιβενιζελικό συνδυασμό της Θεσσαλονίκης στις εκλογές του 1915, ενώ η Σοσιαλιστική Ένωση του Δημητράτου, όπως και άλλες ομάδες, δεν έλαβαν σα-

φείς αντιπολεμικές θέσεις. Πάντως, αποτελεί κοινό τόπο πλέον ότι ο Βενιζέλος και η κυβέρνηση του 1918 ευνόησαν την ίδρυση του ΣΕΚΕ με σκοπό την ενίσχυση στο εξωτερικό των ελληνικών θέσεων στα εθνικά ζητήματα. Πράγματι, οι πρώτοι σοσιαλιστές και οι πρώτοι ηγέτες του ΣΕΚΕ δεν αρνήθηκαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους.¹⁶ Το Α' Συνέδριο του ΣΕΚΕ, παρότι υπερασπίζεται τη λήξη του πολέμου και την ειρήνευση χωρίς αποστάσεις εδαφών, δεν τοποθετείται αρνητικά στη Μικρασιατική Εκστρατεία και, στην ουσία, αναπαράγει τις θέσεις του βενιζελισμού σε μια πιο αριστερή εκδοχή. Συγκεκριμένα, το αντικαπιταλιστικό πρόγραμμά του δεν καταλήγει στην επαναστατική δράση, αλλά προτείνει έναν σταδιακό μετασχηματισμό προς δημοκρατικότερες δομές, που θα καταλήξει στη «Λαϊκή Δημοκρατία».¹⁷ Αργότερα, όμως, το 1919, το ΣΕΚΕ μετατοπίζεται στο ζήτημα του πολέμου και τάσσεται εναντίον της ελληνικής εκστρατείας, αρχικά στην Ουκρανία και στη συνέχεια στη Μικρά Ασία. Παρ' όλ' αυτά, δεν θα αναπτύξει δραστήριες αντιπολεμικές ενέργειες.¹⁸ Στις εκλογές του 1920, μετά το Β' Συνέδριο, το οποίο θεωρείται από τον Παναγιώτη Νούτσο ένα είδος *revanche* της αριστερής τάσης, το μετατοπισμένο προς την Γ' Διεθνή ΣΕΚΕ αισθάνεται συνεχώς υποχρεωμένο να επαναλαμβάνει, τόσο στο Έκτακτο Εκλογικό Συνέδριο όσο και στις διακηρύξεις του, ότι δεν θα εμπλακεί στη διαμάχη βενιζελικών-αντιβενιζελικών και δεν θα συμμετάσχει σε αστικά κυβερνητικά σχήματα. Το 1922, όμως, το ΣΕΚΕ, ακόμη και ως ΣΕΚΕ (Κομμουνιστικό), συνεχίζει να αναζητά ρόλο στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό, με την απόφαση περί «μακράς νομίμου δράσεως», που στην ουσία σήμαινε ακύρωση της όποιας ανατρεπτικής δράσης. Το ΣΕΚΕ, αφού θα αποτύχει να εκφράσει τη λαϊκή δυσφορία μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, θα αποδεχθεί το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1922 ως σανίδα σωτηρίας αδυνατώντας να προτάξει κάποια άλλη διεξοδο. Το στοιχείο της αναζήτησης ρόλου στο αστικό πολιτικό σκηνικό δεν θα το αποβάλει, μάλιστα, ούτε και ως ΚΚΕ, τουλάχιστον μέχρι και την πτώση της δικτατορίας του Πάγκαλου, οπότε και θα απορρίψει τη γραμμή της «πραγματικής δημοκρατίας» που είχε υιοθετήσει κατά την περίοδο της δικτατορίας. Στην πραγματικότητα, αυτό το οποίο διαφαίνεται είναι η αδυναμία του ΣΕΚΕ να κατασταλάξει σε μια συγκεκριμένη συνεκτική πολιτική γραμμή και γι' αυτό ανάλογα με τη συγκυρία και τους εσωκομματικούς συσχετισμούς μετατοπίζεται σε περισσότερο ή λιγότερο ριζοσπαστικές θέσεις.

Το ΣΕΚΕ, λοιπόν, συγκροτήθηκε, τελικά, χωρίς μια ιδεολογική, πολιτική και προγραμματική συνοχή ή και σταθερότητα. Αντίθετα, χαρακτηρίζεται σε όλη του την πορεία από συνεχείς μετατοπίσεις, σε όλα τα επίπεδα, που σφραγίζονται από συνεχείς ανακατατάξεις, αποχωρήσεις και προσχωρήσεις ομάδων και προσώπων τόσο στο ηγετικό επίπεδο όσο και στη βάση. Αυτή η αδυναμία του ΣΕΚΕ δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της ιδεολογικής ετερογένειας των στελεχών του. Τόσο η ιδεολογική αστάθεια όσο και η πολιτική αδυναμία του προέκυπταν, όπως θα διαπιστώσουμε, εξίσου από τη συγκυρία της ταξικής διαπάλης και τη σχέση που είχε οικοδομήσει με την εργατική τάξη και τα αγροτικά στρώματα. Η απουσία μιας συνεπούς και αποτελεσματικής ανεξάρτητης τοποθέτησης απέναντι στο αστικό πολιτικό σκηνικό θα θεωρηθεί από τους πρώτους κομμουνιστές, που επιζητούν την μπολσεβικοποίηση του ΣΕΚΕ, ακόμη μια αδυναμία που προκύπτει από τη σοσιαλδημοκρατική και όχι κομμουνιστική φυσιογνωμία του κόμματος.

Το ΣΕΚΕ/ΚΚΕ, ως οργανισμός που διαρκώς μετασχηματίζεται, αναπροσανατολίζεται

και δεν διαθέτει σταθερή ηγεσία και ιδεολογία, δεν έχει μελετηθεί αρκετά, παρά το γεγονός ότι γνωρίζουμε καλά τις συζητήσεις και τις διαφωνίες της εποχής. Το γεγονός ότι δεν εξελίχθηκε τελικά, ενώ θα μπορούσε, σε ένα τυπικό δυτικοευρωπαϊκό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα αλλά σε ένα κομμουνιστικό έχει υποτιμηθεί εντελώς ως μια ιστορικά αναπόφευκτη εξέλιξη. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τα ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, η εξέλιξη του ελληνικού σοσιαλιστικού κόμματος φέρει μια ιδιαιτεριότητα σε σχέση με την πορεία της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας. Το ΣΕΚΕ αποτελεί ίσως το μοναδικό απ' όλα τα τμήματα της Γ' Διεθνούς που εισήλθε σε αυτήν ολόκληρο και όντας σχεδόν ουσιαστικά –και όχι τυπικά– ακόμα σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, όταν όλα τα τμήματα της Γ' Διεθνούς ιδρύθηκαν από ομάδες που αποσπάστηκαν από τα κόμματα της Β' Διεθνούς. Και αυτό συνέβη όταν δεν έγιναν αποδεκτά στην νέα Διεθνή αρκετά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα που κράτησαν αρνητική στάση απέναντι στον πόλεμο.¹⁹ Συγκεκριμένα, την περίοδο που το ιταλικό και το γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα οδηγούνταν σε διάσπαση, στο ελληνικό σοσιαλιστικό κόμμα θα επιτευχθεί ιδεολογικός συμβιβασμός και συμφωνία για τη σύνδεση με την ΚΔ, αλλά, σταδιακά και σχετικά σύντομα, οι κομμουνιστές είναι εκείνοι που θα κερδίσουν στην εσωκομματική πάλη και θα κληρονομήσουν τη συνέχεια του κόμματος. «Κομμουνιστική Ένωση» του Τζουλάτι, που θα αποσπαστεί από το ΣΕΚΕ το 1919 για να διεκδικήσει το χρίσμα από τη Μόσχα, όπως οι άλλες κομμουνιστικές ομάδες στην Ευρώπη, τελικά θα επανέλθει στο κόμμα το 1921 για να αποτελέσει τη μήτρα του έτερου μαζικού μεσοπολεμικού κομμουνιστικού ρεύματος στην Ελλάδα, της αρχαιομαρξιστικής οργάνωσης. Οι σοσιαλιστές, που θα αποσπαστούν από το μπολσεβικοποιημένο ΣΕΚΕ (Μπεναρόγια, Γεωργιάδης, Σίδερης, Δημητράτος κ.ά.), δεν θα καταφέρουν να αποβάλουν καθ' όλη τη διάρκεια του ελληνικού Μεσοπολέμου εκείνα τα σοσιαλδημοκρατικά χαρακτηριστικά που υποβαθμίζουν τις πολιτικές αρχές και τις στρατηγικές στοχεύσεις προς όφελος του ατομικού παραγοντισμού και του τακτικισμού. Ταυτόχρονα, διατηρώντας τους δεσμούς τους με τα αστικά κόμματα και παρά τη σχετικά σημαντική επιρροή στο εργατικό κίνημα, ουδέποτε θα καταφέρουν να ξεπεράσουν τους ανταγωνισμούς τους και να συσπειρωθούν σε ένα ενιαίο μαζικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.

Το ριζοσπαστικό κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο κατά τη διάρκεια του παρατεταμένου πολέμου και τα αποτελέσματα της Μικρασιατικής Καταστροφής, με την προλεταριοποίηση των προσφύγων και την επάνοδο των αποστράτων, και, τέλος, η επίδραση της σοβιετικής Επανάστασης είναι οι κύριοι παράγοντες που θα καθορίσουν την πορεία και εξέλιξη του κόμματος. Πολύ σύντομα, λοιπόν, το ζήτημα της μπολσεβικοποίησης, της κομμουνιστικοποίησης και επαναστατικοποίησης με την υιοθέτηση ενός ιδεατού προτύπου μπολσεβικισμού θα τεθεί με διαφορετικό τρόπο από διάφορα πρόσωπα και ομάδες μέσα στο ΣΕΚΕ, αρκετές από τις οποίες θα αποσπαστούν συγκυριακά ή και μόνιμα από τον κεντρικό κομματικό κορμό.²⁰

2. Η πρώτη απόπειρα «κομμουνιστικοποίησης»: το Β' Συνέδριο και το «πισωγύρισμα» της Συνδιάσκεψης του Φλεβάρη

Σε αυτό το πλαίσιο θα διεξαχθεί, με την ίδρυση της Γ' Διεθνούς το 1919, η συζήτηση για το χαρακτήρα και τον προσανατολισμό του κόμματος. Η ομάδα της «Κομμουνιστικής Ένωσης» ή «Ένωσης του Κομμουνισμού», με το περιοδικό *Κομμουνισμός και ηγέτη τον Φραγκίσκο Τζουλάτι*, θα λειτουργήσει, αδιαμφισβήτητα, πειστικά προς αυτή την κατεύθυνση. Το Α' Εθνικό Συμβούλιο του 1919 «αποφασίζει να αποχωρήσει εκ της β' Διεθνούς και να αποκηρύξει την οπορτουνιστικήν τακτικήν της». Παράλληλα, «δίδει εντολήν εις την Κεντρικήν Επιτροπήν να προπαρασκευάση το έδαφος διά την προσχώρησιν εις την γ' Διεθνή».²¹ Τον Ιανουάριο του 1920, το ΣΕΚΕ θα ενταχτεί στη Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία (ΒΚΟ). Τον Απρίλιο του 1920 θα συνέλθει το Β' Συνέδριο του ΣΕΚΕ, το οποίο θα επιβεβαιώσει τη στροφή προς την ΚΔ απαλείφοντας στοιχεία του προγράμματος που θεωρούνταν ρεφορμιστικά, όπως η θέση για ενδιάμεση «Λαϊκή Δημοκρατία», για την ανάγκη της εθνικής άμυνας ή για την Κοινωνία των Εθνών. Σε αυτό το συνέδριο θα αποφασιστούν η προσχώρηση στην «γ' Διεθνή της Μόσχας», με την αποδοχή των αρχών και των ψηφισμάτων της, η αποδοχή των 21 όρων και η προσθήκη «Κομμουνιστικό» σε παρένθεση στον τίτλο.²² Το Β' Συνέδριο αναστέλλει την ισχύ του προγράμματος που είχε ψηφιστεί στο Α' Συνέδριο, χωρίς όμως να το αντικαταστήσει στην ουσία με ένα καινούργιο. Απλώς δηλώνει τις αλλαγές σε κάποια στρατηγικά σημεία και επιφορτίζει την καινούργια Κεντρική Επιτροπή να συντάξει νέο με βάση τις αρχές της Γ' Διεθνούς.²³ Το κενό προσπαθεί να καλύψει ο Γεωργιάδης μέσα από τις στήλες του *Ριζοσπάστη*, αλλά στην ουσία το ζήτημα μετατίθεται για το επόμενο συνέδριο. Μετά το Β' Συνέδριο, θα ενταθεί η συζήτηση γύρω από τους 21 όρους της ΚΔ, αλλά κυρίως σε επίπεδο ηρεσίας.

Ένθερος εισηγητής της πρότασης για οργανική σύνδεση ήταν ο Γιώργος Γεωργιάδης και η εισήγηση έγινε αποδεκτή από το σύνολο των ηγετικών στελεχών, παρά τις επιφυλάξεις των Κούριελ, Δημητράτου και Σίδερη. Δύο χρόνια αργότερα, το ίδιο πρόσωπο, ο Γ. Γεωργιάδης, στη Συνδιάσκεψη του Φλεβάρη του 1922, θα πρωτοστατήσει στην αναιρέση αυτής της απόφασης. Αυτή η ταλάντευση γύρω από τον στρατηγικό προσανατολισμό και το ιδεολογικό πισωγύρισμα, που αποτυπώνεται στο πρόσωπο του Γεωργιάδη, δεν αφορά μόνο τον ίδιο, αλλά και μια ευρύτερη τάση μέσα στο κόμμα.

Κατ' αρχήν, φαίνεται ότι οι τάσεις μέσα στο κόμμα δεν είναι δύο αλλά τρεις, και ίσως περισσότερες, και ότι, στην πραγματικότητα, οι επιλογές του Γεωργιάδη αποτυπώνουν τις εσωκομματικές συμμαχίες και ισορροπίες ανάμεσα στους μετριοπαθείς «ρεφορμιστές» σοσιαλδημοκράτες, τους επαναστάτες σοσιαλδημοκράτες και τους οπαδούς του μπολσεβικισμού. Αυτή η αναγνώριση, όμως, θέτει αρκετά ερωτηματικά. Ο Π. Νούτσος χαρακτηρίζει τη σαφή αριστερή μετατόπιση που πραγματοποιήθηκε στο Β' Συνέδριο «ανισοβαρή συμβιβασμό». Θεωρεί «ανισοβαρές» το γεγονός ότι μια αναθεώρηση των αποφάσεων του προηγούμενου ιδρυτικού συνεδρίου, στα πιο στρατηγικά του σημεία, λαμβάνεται και εγκρίνεται από το σύνολο του κόμματος –παρά τις επιφυλάξεις του Σίδερη, που δεν αμφισβητεί την ΚΔ αλλά εκτιμά το ανεφάρμοστο του προγράμματός της στην Ελλάδα– αν και συνεχίζει να ελέγχεται από τους σοσιαλιστές. Δηλαδή η αλλαγή στρατηγικού προσανατολισμού δεν ση-

μαίνει αναγκαστικά ανατροπή των συσχετισμών και ανάδειξη νέων προσώπων στην ηγεσία, όπως π.χ. συμβαίνει το 1924. Και αυτό αποτελεί, κατά έναν τρόπο, πράγματι ιστορικό παράδοξο. Το συμβιβασμό, όμως, αυτόν δεν τον επιβάλλουν οι κομμουνιστές του κόμματος, αλλά, όπως προκύπτει από τη συζήτηση, τον προκαλούν οι σοσιαλιστές, που συνεχίζουν να αποτελούν την ηγεσία.

Το ερώτημα, λοιπόν, που προκύπτει είναι γιατί οι σοσιαλιστές όχι μόνο συναίνεσαν, αλλά υπερθεμάτισαν, στην επαναστατική στροφή για να την αναιρέσουν αργότερα. Πολύ εύκολα το γεγονός θα μπορούσε να αναχθεί στον ενθουσιασμό που προκάλεσε η ίδρυση της ΚΔ, παρασύροντας και την πιο δεξιόστροφη σοσιαλδημοκρατική τάση του κόμματος. Τα κομματικά κείμενα συμφωνούν σε αυτό, όπως και η κριτική του περιοδικού *Κομμουνισμός*.²⁴ Το ζήτημα είναι όμως πολύ πιο σύνθετο και χωρίς να υποτιμούμε τον διεθνή παράγοντα, κυρίως επικεντρώνουμε την προσοχή μας στις εξελίξεις στην Ελλάδα. Η συζήτηση για τη σύνδεση με την ΚΔ διεξάγεται μέσα στο ΣΕΚΕ με σκοπό την αναζήτηση ενός πολιτικού προγράμματος και μιας πολιτικής πρότασης που θα εκφράσει τη μεγάλη κοινωνική δυσσέρεσκεια, η οποία αναπτύσσεται στα εργατικά και τα αγροτικά στρώματα εκείνη την περίοδο. Οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες την περίοδο που διεξάγεται η Μικρασιατική Εκστρατεία οδηγούν σε οξύνση της κοινωνικής και πολιτικής κρίσης στην Παλαιά Ελλάδα. Η λαϊκή αντίδραση διογκώνεται συνεχώς εναντίον της βενιζελικής δικτατορίας, εξαιτίας των συνεπειών του παρατεταμένου πολέμου στην οικονομία και την κοινωνία. Η ριζοσπαστικοποίηση μέσα στις λαϊκές τάξεις διαπερνά το εργατικό κίνημα δίνοντας μια ώθηση στην πολιτικοποίηση και τη δραστηριοποίηση που οδηγεί στη συγκρότηση του συνδικαλιστικού χώρου οξύνοντας τις πολιτικές αντιπαραθέσεις και τις κοινωνικές συγκρούσεις με πολιτικά και συνδικαλιστικά αιτήματα. Για πρώτη φορά στην Ελλάδα θα ξεσπάσουν πολιτικές απεργίες, δηλαδή απεργίες με πολιτικά και όχι συνδικαλιστικά αιτήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του πραγματικού κοινωνικού διχασμού αποτελεί η διάσπαση της ΓΣΕΕ στη βενιζελική και τη σοσιαλιστική τάση που συνδέεται με το ΣΕΚΕ. Η σοσιαλιστική τάση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εξαιτίας των ανομολόγητων κοινωνικών συμμαχιών αντιβενιζελική – όχι με την παραδοσιακή στην ιστοριογραφία χρήση της έννοιας που την ταυτίζει με τον κωνσταντινισμό, αλλά με μια διευρυμένη χρήση της που περιλαμβάνει όλα τα κομμάτια τα οποία αντιστέκονταν στον πόλεμο. Στην πραγματικότητα, όμως, το ΣΕΚΕ θα βρεθεί σε αδυναμία να εκφράσει περισσότερο πολιτικά αυτή τη ριζοσπαστικοποίηση και να κερδίσει έναν ηγεμονικό ρόλο στην κοινωνία. Δεν υπάρχει βέβαια η απονομιμοποίηση της επίσημης πολιτικής και συνολικά του επίσημου πολιτικού συστήματος, που συνδυάζεται με τη ριζοσπαστικοποίηση ευρύτερων λαϊκών μαζών. Παρ' όλ' αυτά, διαφαίνεται ως υπαρκτή η δυνατότητα του κόμματος να αναδείξει τη σοσιαλιστική προοπτική σε εναλλακτική διεξοδο από την κρίση.

Το ζήτημα του πολέμου ήταν και παραμένει ζήτημα πρώτης γραμμής που απασχολεί το ΣΕΚΕ. Αυτό είναι που θα καθορίσει και τον νέο προσανατολισμό. Οι θέσεις του Α' Συνεδρίου «περί εθνικής αμύνης» και οι φωτογραφικές διατυπώσεις έμμεσης, αλλά σαφούς υπεράσπισης της Μικρασιατικής Εκστρατείας, καθώς και οι παλαιότερες επιλογές σύμπλευσης με το βενιζελισμό στο ζήτημα αυτό δεν συμβαδίζουν με το αντιπολεμικό κλίμα που αναπτύσσεται στην κοινωνία. Η διαπίστωση της αναντιστοιχίας της πολιτικής γραμ-

μής και της ανάλυσης της πραγματικότητας με τις διαθέσεις των μαζών οδήγησε σε μια κρίση ταυτότητας το ΣΕΚΕ, που προμοδότησε ιδεολογικές και στρατηγικές μετατοπίσεις. Διότι αυτή η διαπίστωση συνεπαγόταν όχι μόνο την αμφισβήτηση του μέχρι τότε προγράμματος, αλλά και την αμφισβήτηση του ιδεολογικού και στρατηγικού οράματος από το οποίο εκπορευόταν το πρόγραμμα, δηλαδή της ίδιας της σοσιαλδημοκρατίας και κατ' επέκταση της Β' Διεθνούς. Γι' αυτό, λοιπόν, ο Γεωργιάδης καταγγέλλει τα σοσιαλιστικά κόμματα ως συνυπεύθυνα για τον πόλεμο και αναζητά στον προλεταριακό διεθνισμό της ΚΔ το δρόμο προς την ειρήνευση και το σοσιαλισμό.²⁵ Για τον Γ. Γεωργιάδη, «αι εργατικά τάξεις όλων των χωρών είνε υποχρεωμένοι να εισέλθουν εις την αυτήν οδόν της επαναστατικής προσπάθειας» και ο πόλεμος είναι ο κύριος υπεύθυνος γι' αυτό καταδεικνύοντας «την ανάγκην αυτήν [δηλαδή της επανάστασης] ως τον μόνον τρόπον σωτηρίας».²⁶ Συνεπώς, είναι λογικό να πιστεύει ότι «αι αρχαί της β' Διεθνούς δεν είνε πλέον ικαναί να συγκινήσουν τας μάζας διά την επιτυχίαν μιας ριζικωτέρας μεταβολής», οπότε και η στροφή προς την Γ' Διεθνή «ήτο μοιραία ανάγκη».²⁷ Είναι προφανές, λοιπόν, η εκτίμηση της ηγεσίας του ΣΕΚΕ πως το πρόγραμμα της Γ' Διεθνούς μπορούσε να ανταποκριθεί επιτυχέστερα στις απαιτήσεις στις οποίες το ΣΕΚΕ ανταποκρινόταν αναποτελεσματικά. Παράλληλα, στο διεθνές επίπεδο οι επαναστάσεις στη Γερμανία το 1918-1919 και την Ουγγαρία το 1919 λειτούργησαν ενισχύοντας το κλίμα αυτοστασιοποίησης από τη σοσιαλδημοκρατία. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, θα πρέπει να έγινε ορατή η χρεοκοπία της Β' Διεθνούς από το σύνολο του κόμματος, δηλαδή απ' όλες τις τάσεις του, και έτσι η ηγεσία σχεδόν ομόφωνα αποφάσισε να συνδεθεί με την Γ' Διεθνή ελπίζοντας ότι το κόμμα θα πετύχαινε να εκφράσει τις ορατές και στην Ελλάδα ριζοσπαστικές τάσεις της εργατικής τάξης.

Σημασία έχει το γεγονός ότι η ηγεσία Γεωργιάδη αρνήθηκε τη συνολική κατάργηση του προγράμματος του Α' Συνεδρίου και την αντικατάσταση με ένα νέο, καθώς και την υπαγωγή του νέου προγραμματικού σχεδιασμού στον κεντρικό βαλκανικό σχεδιασμό της ΒΚΟ, όπως είχε προτείνει η μειοψηφούσα Αριστερά του Β' Συνεδρίου (Πετσόπουλος, Σταυρίδης). Αντίθετα, υποστήριξε την πολιτική σημασία της προσχώρησης στην ΚΔ.²⁸ Δηλαδή το ΣΕΚΕ(Κ) αρνήθηκε να υπαχθεί οργανικά στην ΚΔ και στους όρους της πρότυπης μπολσεβίκικης οργανωτικής δομής, άρα να προσαρμοστεί στους 21 όρους, και αποδέχθηκε μόνο τις αρχές, το πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο της. Ο Γεωργιάδης πίστευε ότι αρκούσε η πολιτική αναφορά στην ΚΔ και στις αρχές της ώστε να καταφέρει το ΣΕΚΕ(Κ) να εκφράσει τις εγγενείς τάσεις ριζοσπαστικοποίησης που αναδύονταν στην ελληνική κοινωνία. Η αποσύνδεση του «πολιτικού» από το «οργανωτικό» θα καταγγελλόταν από το περιοδικό *Κομμουνισμός*, το οποίο θα ασκήσει έντονη πολιτική πίεση δημοσιεύοντας τους 21 όρους της πρότυπης οργανωτικής δομής του μπολσεβίκικου κόμματος.

Αλλά και στο πολιτικό πλαίσιο, η διαμόρφωση ενός κομμουνιστικού προγράμματος παρέμεινε ένα ανοιχτό ζήτημα όχι μόνο γιατί απλώς αντικαταστάθηκαν κάποια βασικά άρθρα στο υπάρχον, αλλά διότι η διατύπωση της αναγκαιότητας να «αναθεωρηθώσιν όλα τα άλλα άρθρα του προγράμματος», αναθέτοντας σε επιτροπή «να επεξεργασθῇ και καταρτίσῃ το πρόγραμμα του Κόμματος κατά τρόπον ανταποκρινόμενον εις τας γενικάς αρχάς της μελλούσης δράσεως και προπαγάνδας και της εξυπηρετήσεως των αναγκών της των παραγωγικών τάξεων συμφώνως με τας αρχάς της γ' Διεθνούς».²⁹ υποδεικνύει την απαξίωση

συνολικά του υπάρχοντος προγράμματος. Ως εκ τούτου, απουσιάζει ένας σαφής πολιτικός προσανατολισμός και το κόμμα αιωρείται μεταξύ της άρνησης του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου και του φόβου να υιοθετήσει το λενινιστικό μοντέλο.

Παρ' όλ' αυτά, υπήρξαν προσπάθειες συγκρότησης προγράμματος. Το πρόγραμμα των δέκα σημείων, που ψήφισε το Έκτακτο Εκλογικό Συνέδριο του 1920, αποτελεί, σύμφωνα με τον Κ. Καρπόζηλο, την πρώτη προσπάθεια της ηγεσίας να διαπλεχθούν οι κομμουνιστικές ιδέες με την ελληνική πραγματικότητα και επιβεβαιώνει τη στροφή προς τις τριτοδιεθνιστικές αντιλήψεις.³⁰ Το ριζοσπαστικό και προωθημένο αυτό πρόγραμμα, το οποίο προοριζόταν για προεκλογική προπαγάνδα, παραμένει ανεπαρκές, όμως, στις αναλύσεις του και τα καθήκοντα του κόμματος, ενώ, επίσης κατά τον Καρπόζηλο, ενέχει ελλείψεις που απορρέουν από την περιορισμένη εμπειρία του ΣΕΚΕ και «αντανάκλούν την, όντως, περιορισμένη σύνδεσή του με το πολιτικό υποκείμενο».³¹ Μια δεύτερη απόπειρα συγκρότησης προγράμματος θα επιχειρήσει ο Γεωργιάδης τον Μάιο του 1921 με το «Πολιτικόν πρόγραμμα του Σοσιαλεργατικού Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδος»,³² το οποίο δεν εμπεριέχεται στα *Επίσημα Κείμενα* του ΚΚΕ, καθώς μάλλον αποτελούσε προσωπικές αναλύσεις του Γεωργιάδη και όχι απόφαση κάποιου οργάνου του ΣΕΚΕ(Κ). Σε αυτό κρατά αποστάσεις από την «αρνητική πολιτική» του προεκλογικού προγράμματος και επιχειρηματολογεί υπέρ μιας «θετικής πολιτικής» επιχειρώντας κατά κάποιο τρόπο να παντρέψει τον «κομμουνισμό» με το «μεταρρυθμισμό», χωρίς να καταλήγει σε κάποιες συγκεκριμένες προγραμματικές «μεταρρυθμιστικές» θέσεις. Η άποψή του ότι «η διαφορά μεταξύ κομμουνισμού και μεταρρυθμισμού εις την Ελλάδα δεν έγκειται εις την θετικήν πολιτικήν, αλλά εις την αντίληψιν της διεθνούς θέσεως του κόμματός μας, την οποίαν αντιλαμβάνονται οι κομμουνιστές ως πρωτεύουσαν» δείχνει πως αντιλαμβάνεται τον κομμουνισμό ως ένα διεθνιστικό ζήτημα που δεν συνδέεται με τη «θετική», δηλαδή «μεταρρυθμιστική» πολιτική που οφείλει να εφαρμόσει το ΣΕΚΕ(Κ) στην Ελλάδα. Το κείμενο αυτό περισσότερο φανερώνει την απουσία ενός συγκεκριμένου σχεδίου πολιτικής δράσης και τη μετατόπιση ξανά του κόμματος, ύστερα από τις εκλογές, σε μια μετέωρη θέση ανάμεσα στο «μεταρρυθμισμό» και τον «κομμουνισμό». Στην ουσία, το ΣΕΚΕ(Κ) μένει στη συγκυρία εκείνη χωρίς σαφές πρόγραμμα αποδεκτό από την ΚΕ του κόμματος.

Αυτή η αποσύνδεση του «διεθνικού» από το «εθνικό» και κατά συνέπεια του «ιδεολογικού» από το «οργανωτικό» καταδεικνύει τελικά μια υποτίμηση της σημασίας της πρακτικής-προπαγανδιστικής εργασίας από μέρους της ηγεσίας. Συγκεκριμένα, ο Ελ. Σταυρίδης σημειώνει ενδεικτικά την απουσία κάποιου στοιχειώδους αντιπολεμικού προγράμματος, με αποτέλεσμα να προσπαθούν να καλύψουν το κενό με απευθείας χρήση των αποφάσεων της ΚΔ.³³ Παρ' όλ' αυτά, το εκλογικό αποτέλεσμα των εκλογών του 1920, με τις 50.000 ψήφους, καταγράφει, κατά έναν τρόπο, την επιτυχία να εκφράσει ριζοσπαστικές τάσεις μέσα στην κοινωνία. Το γεγονός, όμως, ότι μάλλον οι υποψήφιοι βουλευτές του ΣΕΚΕ(Κ) ψηφίστηκαν ταυτόχρονα από πολίτες που υπερψήφισαν τις λίστες της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης υποδεικνύει μια πολύ μικρότερη και μάλλον απροσδιόριστη «καθαρή» επιρροή των σοσιαλιστικών ιδεών στο εκλογικό σώμα.³⁴ Τελικά, η ηγεμονία των κομμουνιστικών ιδεών στο ΣΕΚΕ και η απόφαση για σύνδεση με την ΚΔ είναι αποτέλεσμα, θα λέγαμε, μιας «φυγής προς τα μπρος» και ταυτόχρονα μιας «φυγής προς το κενό». Η στροφή της ηγεσίας

προς τον μπολσεβιζισμό, τελικά, θα μείνει «μετέωρη» και «ανολοζλήρωτη» και πολύ σύντομα θα υπάρξει αναστροφή.

Το πολιτικό αυτό πισωγύρισμα δεν είναι, όμως, ανεξήγητο. Ολόκληρη τη χρονιά του 1921 το εργατικό κίνημα βρίζεται σε αναβρασμό και οδηγείται με την υποστήριξη του ΣΕΚΕ(Κ) σε μεγάλες κοινωνικές εκρήξεις και απεργίες. Υπολογίζεται από τον Δημήτρη Λιβιεράτο ότι μέσα στο 1921 και σε καιρό όξυνσης του πολέμου στο μέτωπο έλαβαν χώρα συνολικά 50 μεγάλες απεργίες με συμμετοχή 40.000 εργατών. Οι περισσότερες από αυτές καταπνίγηκαν με την επέμβαση του στρατού και της αστυνομίας, με την κήρυξη στρατιωτικού νόμου, με συλλήψεις και στρατοδικεία, οδηγώντας σε ήττα και απογοήτευση τους εργάτες. Κατάληξη όλων αυτών είναι η δίωξη της ΚΕ του ΣΕΚΕ(Κ) και του *Ριζοσπάστη* και η όξυνση της τρομοκρατίας τον Νοέμβριο του 1921.³⁵

Το ΣΕΚΕ(Κ), κάτω από το πνεύμα της επαναστατικής στροφής του Β' Συνεδρίου του 1920 και αποφασισμένο να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων ως «καθοδηγητής», όπως διατείνεται, της εργατικής τάξης, συμμετέχει και ενθαρρύνει τις αιθόρμητες κινητοποιήσεις των εργατών εξοπλίζοντας το κίνημα με το όραμα της κοινωνικής επανάστασης. Αλλά η άρνηση του οργανωτικού μετασχηματισμού του ΣΕΚΕ σε μπολσεβίκικο κόμμα σημαίνει στη συγκυρία εκείνη ουσιαστικά άρνηση μετατόπισης του ενδιαφέροντος από τα ζητήματα του κεντρικού πολιτικού σκηνικού σε κοινωνικά ζητήματα, όταν οι μάχες που ενδιαφέρουν τον εργάτη αφορούν κυρίως εργατικά και συνδικαλιστικά ζητήματα. «Το Κόμμα αν ήθελε να προσχωρήσει στην Γ' Διεθνή», υποστηρίζει το περιοδικό *Κομμουνισμός*, «έπρεπε προηγουμένως να δείξει ότι μπορεί να εργασθεί υπό το πνεύμα της Γ' Διεθνούς, διότι το Κόμμα ούτε στον επαγγελματικό, ούτε στον πολιτικό αγώνα, ούτε στην προπαγάνδα του, και τη μόρφωσή του έδειξε ότι μπορεί να εργασθεί σύμφωνα με το πνεύμα της Γ' Διεθνούς. Η δράση του απέναντι των σωματείων ήτο και εξακολουθεί να είναι φαρδιά. Δεν δημιούργησε ποιθενά πυρήνες κομμουνιστικούς, ούτε ετήρησε μια επαναστατική στάση στον επαγγελματικό αγώνα. Εάν τα σωματεία προσεχώρησαν στο Κόμμα, η προσχώρησις έμεινε χωρίς αποτέλεσμα, διότι το Κόμμα δεν μπόρεσε να κάνει κομμουνιστική προπαγάνδα στα σωματεία αυτά. Και εάν σε ωρισμένες πόλεις κατορθώθη να γίνη μια κομμουνιστική επίδρασις μέσα στις μάζες, αυτή οφείλεται όχι στο Κόμμα, αλλά στην κατάσταση, που δημιούργησε η εξέλιξις των πραγμάτων στην Ελλάδα».³⁶ Ουσιαστικά, η διοίκηση επιμένει να διατηρεί το αποκλειστικό προνόμιό της να παράγει η ίδια πολιτική, στερώντας την πρωτοβουλία από τη βάση. Οι προσπάθειες του Γ. Γεωργιάδη μέσα από τα κομματικά έντυπα να ερμηνεύσει το χαρακτήρα της ταξικής σύγκρουσης και να καθορίσει κάποιες ριζοσπαστικές κατευθύνσεις καταδεικνύουν το άγχος των ηγετικών στελεχών του ΣΕΚΕ(Κ) να συνδεθούν με την κινηματική πραγματικότητα και να καλύψουν την εγγενή αδυναμία του κόμματος.³⁷ Η αριστερή στροφή του Β' Συνεδρίου, προϋiousa της ίδιας της ριζοσπαστικοποίησης που διαπερνούσε τα εργατικά στρώματα, τελικά δεν θα μπορέσει να συνδεθεί με αυτή τη ριζοσπαστικοποίηση, γιατί το ΣΕΚΕ(Κ) παρέμεινε μακριά από την εργατική τάξη και δεν ήταν πολιτικά και οργανωτικά έτοιμο να συντονίσει μια τόσο δυναμική κινητοποίηση.³⁸ Ο Γεωργιάδης γράφει συγκεκριμένα για το τελευταίο: «Εκτός της καπνεργατικής τάξεως, η οποία παρακολουθεί συνειδητώς τον επαγγελματικόν και πολιτικόν αγώνα του κόμματός μας, επί των λοιπών προλεταριακών στοιχείων έχομεν μόνο μιαν μικράν επαγγελματικήν επιρροήν».³⁹

Σε αυτήν τη συγκυρία, εκείνο το οποίο κατάφερε πραγματικά το ΣΕΚΕ(Κ) απέναντι στο εργατικό κίνημα ήταν να προσφέρει ένα σοσιαλιστικό ιδεολογικό επιστέγασμα στις απεργίες. Να συμβάλει δηλαδή στο κλίμα και να καταδείξει στην ελληνική κοινωνία την ύπαρξη μιας νέας δυναμικής, η οποία, όμως, δεν μπόρεσε να οργανωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αντιμετωπίσει την κρατική καταστολή και να οδηγήσει σε θετικά αποτελέσματα το εργατικό κίνημα. Το ΣΕΚΕ(Κ) κατά έναν τρόπο θα «προκαλέσει» πολιτικά την κυρίαρχη τάξη, χωρίς να έχει προετοιμαστεί, ώστε να επιλύσει νικηφόρα ή τουλάχιστον με επιτυχίες τη σύγκρουση. Ίσως όχι τυχαία, οι εσωκομματικοί αντίπαλοι της σοσιαλιστικής ηγεσίας κατανοούν τις αντιφατικές επιλογές τους ως ένα αμάλγαμα «οπορτουνισμού» και «εξτρεμισμού».⁴⁰ Η «μπολσεβικοποίηση» του ΣΕΚΕ(Κ) συνδέθηκε αποκλειστικά με ένα ζήτημα της κεντρικής πολιτικής σκηνής, όπως ήταν ο πόλεμος, ή της διεθνούς σκηνής, όπως η υποστήριξη και σύνδεση με το εγχείρημα της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ οι περιστάσεις απαιτούσαν την τοποθέτηση πάνω σε άμεσα κοινωνικοπολιτικά και συνδικαλιστικά ζητήματα, δηλαδή στις συνέπειες που επέφερε ο πόλεμος στα κατώτερα λαϊκά στρώματα, και στην οργάνωση του εργατικού και συνδικαλιστικού αγώνα.

Η συντριβή του κινήματος και η οφθαλμοφανής αποτυχία των ριζοσπαστικών επιλογών του ΣΕΚΕ(Κ) να επιφέρει νίκες και να αποφευχθεί η συντριπτική ήττα οδήγησε σε ιδεολογικό και πολιτικό πισωγύρισμα της ηγεσίας του. Αρχικά προκηρύχθηκε το Γ' Συνέδριο με σκοπό την επίλυση των προβλημάτων αυτών, τελικά όμως αποφασίστηκε να μην συγκληθεί συνέδριο. Έτσι, στις 6 Φεβρουαρίου 1922 συνήλθε στην Αθήνα η διάσκεψη του ΣΕΚΕ(Κ), που έμεινε γνωστή στην κομματική ιστορία ως η «Συνδιάσκεψη του Φλεβάρη». Ο Γεωργιάδης θα ασκήσει αυτοκριτική εκτιμώντας ότι συνέβαλε και ο ίδιος με τα κείμενά του στο ριζοσπαστικό κλίμα. Από τη μία εκτιμά ότι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα «δεν είναι εντελώς επαναστατική, δεν δύναται δηλαδή να θέση αμέσως το πρόβλημα της εξουσίας εις την εργατικήν και αγροτικήν τάξιν», από την άλλη διαπιστώνει ότι «εν τούτοις είναι εν μέρει επαναστατική, διότι συνετέλεσεν εις την αφύπνισιν της εργατικής τάξεως και ενός μέρους των αγροτών», καθώς «εισήλθον διά πρώτην φοράν εις την πολιτικήν διαπάλην της χώρας, με επικεφαλής την ΓΣΕΕ και το ΣΕΚ». Θεωρεί ότι η εργατική τάξη διακρίνεται από μικροαστική συμβιβαστική διάθεση και το «έργο του σοσιαλισμού» δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί «άνευ ουδεμιάς σοβαράς προπαρασκευής» για να κατανοήσει την προπαρασκευαστική διαδικασία ως συμμετοχή «εις τους πολιτικούς και κοινοβουλευτικούς αγώνας», ώστε «να επιταχυνθεί η απόκτησις πολιτικής συνειδήσεως της εργατικής τάξεως». Εξάλλου, ο πόλεμος που αποτελούσε τον βασικό όρο της επαναστατικής κρίσης κατά τον Γεωργιάδη είχε πια λήξει. Τέλος, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «διά μια μακράν περίοδον ο αγών της εργατικής τάξεως και του Κόμματός μας θα έχη μορφήν πολιτικήν, και επομένως θα εξελιχθεί νομίμως».⁴¹

Ζητη συνδιάσκεψη εκτιμήθηκε ότι η αντίδραση «της κρατούσης τάξεως» εναντίον του εργατικού κινήματος και του κόμματος αυξάνεται δυσανάλογα με τις δυνάμεις και την αντοχή του κόμματος και της εργατικής τάξης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι το ΣΕΚΕ(Κ) και η ηγεσία του αδυνατούν να ανταποκριθούν στα καθήκοντα που τους θέτει η κοινωνική κατάσταση. Ο Γεωργιάδης δεν αποδέχεται πλέον την αναγκαιότητα συνδικαλιστικής και μαζικής απεργιακής διεκδίκησης και προτείνει να εκφράσει το ΣΕΚΕ(Κ), ως επικεφαλής

και αποκλειστικός εκπρόσωπος της εργατικής τάξης, με κοινοβουλευτικό και όχι κινηματικό τρόπο τις εργατικές διεκδικήσεις. Γι' αυτό αποφασίστηκε πως χρειάζεται να προηγηθεί μια περίοδος οργάνωσης και προπαγάνδας, μια περίοδος μακράς νομίμου υπαρέξεως, ώστε να αναδειχθούν τα εργατικά αιτήματα όχι μέσω της αρνητικής και άγονης κριτικής αλλά μέσω της συμμετοχής στους αστικούς δημοκρατικούς θεσμούς.⁴² Στη ΓΣΕΕ, που βρίσκεται οργανωτικά συνδεδεμένη με το ΣΕΚΕ(Κ), ανατίθεται η ευθύνη να συγκροτήσει μια οικονομική επιτροπή η οποία θα προσφέρει τα αναγκαία στοιχεία και τις επεξεργασμένες πολιτικές για τη συγκρότηση ενός πολιτικού προγράμματος του ΣΕΚΕ(Κ), ελπίζοντας μέσω αυτής της επιτροπής να επιτευχθεί η σύνδεση του κόμματος με την εργατική τάξη. Αυτός θα είναι και ο μοναδικός ρόλος που αναθέτει το ΣΕΚΕ(Κ) στη ΓΣΕΕ. Η συνδιάσκεψη, λοιπόν, αναγνωρίζει την έλλειψη προγράμματος και θεωρεί απαραίτητο τον καταρτισμό «ενός προγράμματος αμέσου δράσεως», που τελικά, όμως, εκτιμάται πως είναι μια δύσκολη όσο και αναγκαία υπόθεση.⁴³

Η περίοδος, λοιπόν, της πρώτης πορείας του ελληνικού σοσιαλιστικού κινήματος σηματοδεύτηκε, παρά τις όποιες αντιφατικές προσπάθειες, από την αδυναμία διασύνδεσης του πολιτικού οράματος με την ελληνική πραγματικότητα και σύνδεσης του κομματικού οργανισμού με την εργατική τάξη. Ως εκ τούτου, το ΣΕΚΕ αδυνατούσε να ανταποκριθεί στον «ιστορικό ρόλο» που οι σοσιαλιστές ηγέτες χρέωναν σε αυτό, αλλά και οι εργάτες κατανοούσαν. Η ευθύνη θα χρεωθεί, όμως, από τους σοσιαλιστές ηγέτες αποκλειστικά στις υποκειμενικές «μικροαστικές» αδυναμίες της εργατικής τάξης. Το «πισωγύρισμα» της Συνδιάσκεψης του Φεβρουαρίου το 1922 συνιστά αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης ότι ο μπολσεβικισμός δεν αποτελεί τόσο απλά την «πανάκεια» του προβλήματος και χρειάζεται μια μακροπρόθεσμη και σχεδιασμένη προσπάθεια. Στο ΣΕΚΕ(Κ) αυτό θα αποτυπωθεί με την επιστροφή στη σοσιαλδημοκρατία και την αστική νομιμότητα. Στην επαναδραστηριοποιημένη ομάδα Τζουλάτι, που θα λάβει μετά το 1923 το όνομα «Αρχείο του Μαρξισμού», θα εκφραστεί με μια συγκροτημένη προσπάθεια διαμόρφωσης στελεχών μακριά από το συνδικαλισμό, με σκοπό αργότερα να οικοδομήσουν το νέο κόμμα, ενώ στη συνδικαλιστική ομάδα του Παπαναστασίου με μια αναρχίζουσα άρνηση της πολιτικής πάλης υπέρ της συνδικαλιστικής. Και στις τρεις περιπτώσεις η διέξοδος που επιλέγεται προκρίνει έναν από τους τομείς της πολιτικής πράξης. Το ΣΕΚΕ(Κ) την παρέμβαση στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό και το θεωρητικό επίπεδο, το Αρχείο αυστηρά στο μορφωτικό και η Κομμουνιστική Ένωση του Παπαναστασίου στο αμιγώς συνδικαλιστικό.

Σημειώσεις

1. Για τους ιακωβίνους, βλ. Χοιμομπάουμ Έρ. (1990), *Η εποχή των επαναστάσεων, 1789-1848*, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 96-113.

2. Για την επίδραση της ρωσικής αναρχίας βλ. Λένιν Β.Ι., «Ο παρτιζάνικος πόλεμος», *Θέσεις*, 81, 11-23.

3. Χατζηιωσήφ Χρ. (2002), «Το προοφινικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβλητές της ελληνικής οικονομίας», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, ΒΙ*, επιμ. Χατζηιωσήφ Χρ., Αθήνα: Βιβλιόγραμμα, 11-12.

4. [ΚΚΕ] «Το ιδρυτικό, 1ο Συνέδριο του ΣΕΚΕ», *Επίσημα κείμενα, τόμος πρώτος (1918-1924)*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 6.

5. [ΚΚΕ] «Το ιδρυτικό, 1ο Συνέδριο του ΣΕΚΕ», ό.π., 20.
6. Ο Α. Ιακ. παραθέτει γι' αυτή την άποψη ένα παράδειγμα από τη δική του δράση: «Στο εργοστάσιο όπου λ.χ. δούλευα εγώ και πέντε μέλη του κόμματος, δε συζητήσαμε ποτέ πώς θα δουλέψουμε στο εργοστάσιο κι οι αποφάσεις πήγαιναν περίπατο. Ρωτούσα δε ο ίδιος τον εαυτό μου γιατί δεν δούλεψαν οι άλλοι, που ήταν και παλήτεροι από μένα». Βλ. Α. Ιακ., «Όταν πρωτοϊδρύθηκαν οι πυρήνες», *Ριζοσπάστης*, 2.11.1933.
7. Βλ. Λεονταρίτης Γ. (1978), *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*, μτφρ. Σαφ. Αντίοχος, Αθήνα: Εξάντας.
8. «Το Κόμμα πρέπει να διαφωτίξη, να συμπαθή και να υποστηρίξη τον αγώνα των σωματείων, που τείνει προς την βελτίωσιν των εργατών...», [ΚΚΕ] «Το Α' Εθνικόν Συμβούλιον του ΣΕΚΕ», ό.π., 27.
9. Βλ. Λιβιεράτος Δ. (1976), *Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1918-1923*, Αθήνα: Καρανάσσης, 42.
10. Ο χαρακτήρας του φυλλαδίου με τίτλο *Τι είναι απεργία*, που ο Γ. Γεωργιάδης κυκλοφόρησε και στο οποίο εξηγεί την αξία και υποδεικνύει τις καταγεγραμμένες μορφές του απεργιακού αγώνα, είναι ενδεικτικό του ρόλου που αισθάνονται οι ηγέτες του ΣΕΚΕ ότι οι ιστορικές συνθήκες τους αναθέτουν. Βλ. Γεωργιάδης Γ., *Τι είναι απεργία*, περιέχεται στο Γεωργιάδης Γ. *Σοσιαλισμός, προβλήματα θεωρίας εφαρμογής και πράξης*, τόμος Α (1910-1923), επιμ. Γεωργιάδου-Κατσουλάκη Αγγελική, Αθήνα: Παπαζήσης.
11. Βλ. ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ό.π., 26.
12. Γεωργιάδης Γ., «Οικονομική και πολιτική κατάσταση της Ελλάδος κατά το 1922, το πρόγραμμα του κόμματος μας διά το 1922, Φεβρουάριος 1922», στο Γεωργιάδης Γ., *Σοσιαλισμός, προβλήματα θεωρίας εφαρμογής και πράξης*, ό.π.
13. Βλ. Καρπόζηλος Κ., «Η συμμετοχή του ΣΕΚΕ στις εκλογές του 1920 και το πρόγραμμα της "επαναστατικής ουτοπίας"», *Ουτοπία*, 56, 97-113, εδώ 105.
14. Βλ. Γκράμοι Α., *La Costruzione del Partito comunista*, στο Μπυσί-Γλυκομάν Κριστίν (1984), *Ο Γκράμοσι και το κράτος*, μτφρ. Καστορινός Π.Δ., Αθήνα: Θεμέλιο.
15. Βλ. Α. Ιακ., ό.π.
16. Για το ρόλο των πρώτων σοσιαλιστών ηγετών στον πόλεμο βλ. Λεονταρίτης Γ., *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο* ό.π., και Λιβιεράτος Δ., *Το ελληνικό εργατικό κίνημα* ό.π., 24-25.
17. Βλ. ΚΚΕ, «Το ιδρυτικό, 1ο Συνέδριο ΣΕΚΕ», ό.π., 12.
18. Η περιγραφή του Ελ. Σταυρίδη, τότε ηγετικού στελέχους του κόμματος, εναρμονίζεται πλήρως με αυτή την εικόνα, υπογραμμίζοντας τις αδυναμίες του ΣΕΚΕ στο πεδίο της ακτιβιστικής αντιπολεμικής δράσης. Βλ. Σταυρίδης Ελ. (1953), *Τα παρασκήνια του ΚΚΕ, από της ιδρύσεως μέχρι του συμμοριτοπολέμου*, Αθήνα, 70.
19. Όπως γράφει ο Χορμολιάδης, «αυτό που ήθελαν ο Λένιν και οι Μπολσεβίκοι δεν ήταν ένα διεθνές κίνημα σοσιαλιστών που να συμπαθούν την Οκτωβριανή επανάσταση, αλλά ένα σώμα ολοκληρωτικά αφοσιωμένων και πειθαρχημένων ακτιβιστών, κάποιο είδος παγκόσμιας επαναστατικής κρούσης για επαναστατικά επιτεύγματα». Βλ. Hobsbawm Ερ. (21995), *Η εποχή των άκρων, ο σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφρ. Κατεταγιάννης Β., Αθήνα: Θεμέλιο, 97.
20. Στην *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα* αναφερόμαστε συνοπτικά στις περισσότερες από αυτές. Βλ. Παλούκης Κ., «Η αριστερή αντιπολίτευση στο ΚΚΕ», στο Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.) (2003), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπολέμος*, τόμος Β2, Αθήνα: Βιβλιόραμα.
21. [ΚΚΕ] «Το Α' Εθνικόν Συμβούλιον του ΣΕΚΕ», *Επίσημα Κείμενα*, ό.π., 31.
22. Βλ. [ΚΚΕ] «Αποφασίς διά την Τρίτη Διεθνή», *Ριζοσπάστης*, 11 και 12.4.1920, στο ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, ό.π., 62.
23. Βλ. ΚΚΕ, «Αποφασίς, Διά το Πρόγραμμα του ΣΕΚΕ», ό.π., σ. 64-65
24. Βλ. Βρούτος Α., «Η κομμουνιστική επανάστασις», *Ριζοσπάστης*, 24.1.1921, παρατίθεται στο Νούτσος Π. (1994), *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα, από το 1875 ως το 1974*, τόμος Β, μέρος Β, Αθήνα: Γνώση, 158-161, και «Οι 21 όροι και το κίνημά μας στην Ελλάδα», *Κομμουνισμός*, 12, 15.3.1921.
25. «Ούτω εις τον τοπικόν σοσιαλισμόν της β' Διεθνούς αντιτάσσεται ο υπεράνω παντός ορίου σοσιαλισμός της γ' Διεθνούς, εις δε την αρχή της προοδευτικής μεταβάσεως από της κεφαλαιοκρατίας εις τον σοσιαλισμόν η αρχή της επαναστατικής δράσεως διά την επίτευξιν του τελικού σκοπού». Βλ. «Η Πέμπτη μέρα του Δεύτερου Συνεδρίου του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος», *Ριζοσπάστης*, 10.4.1920, στο Γεωργιάδης Γ., ό.π., 135.
26. Ό.π., 135.
27. Ό.π., 136.
28. Βλ. «Η Πέμπτη μέρα του Δεύτερου Συνεδρίου του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος», *Ριζοσπάστης*, 12.4.1920, στο Γεωργιάδης Γ., ό.π., 143.

29. Ο.π., σ. 142.
30. Βλ. Καρπόζηλος Κ., ο.π., 102.
31. Ο.π., 104.
32. Βλ. Γεωργιάδης Γ., «Πολιτικόν Πρόγραμμα του Σοσιαλιστικού Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδος», ό.π., 232-246.
33. Βλ. Σταυρίδης Ελ., ό.π., 57.
34. Βλ. Καρπόζηλος Κ., ό.π., 109.
35. Βλ. Λιβιεράτος Δ., ό.π., 85.
36. Βλ. «Οι 21 όροι και το κίνημά μας στην Ελλάδα», *Κομμουνισμός*, 12, 15.3.1921.
37. Αυτό ακριβώς το τελευταίο προσάπτει στο κόμμα και η Κομμουνιστική Ένωση του Φ. Τζουλάτι, όταν το κατηγορεί ότι «αντί να είναι οδηγός και η πρωτοπορία των μαζών, ακολουθεί τις μάζες, οι οποίες είναι πιο επαναστατικές απ' αυτό». Βλ. «Οι 21 όροι και το κίνημά μας στην Ελλάδα», *Κομμουνισμός*, 12, 15.3.1921.
38. Σε αυτή τη διαπίστωση καταλήγει το περιοδικό *Κομμουνισμός*. Βλ. «Οι 21 όροι και το κίνημά μας στην Ελλάδα», *Κομμουνισμός*, 12, 15.3.1921.
39. Βλ. Γεωργιάδης Γ., «Πολιτικόν Πρόγραμμα ... », ό.π., 242.
40. Ο Φ. Τζουλάτι στο εισηγητικό κείμενο της μυστικής επανίδρυσης της ομάδας μέσα στο ΣΕΚΕ γράφει για τους σοσιαλιστές: «Σε κάθε τόπο και χρόνο ο οππορτουνισμός και ο εξτρεμισμός εμφανίζονται υπό διάφορους μορφάς. Στην Ελλάδα η εκδήλωσίς του σήμερα φαίνεται στην αντίφαση η οποία υπάρχει μεταξύ των θεωριών των αρχηγών και των πράξεών των». Βλ. Ποντίκης Γ., *Πάλη των Τάξεων*, 1.8.1946.
41. Βλ. Γεωργιάδης Γ., «Οικονομική και πολιτική ...», ό.π., 379-380.
42. Βλ. Νούτσος Π., ό.π., 35-36, και «Απόφασεις της πρώτης Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης του ΣΕΚΕ(Κ)», 6.2.1922, στο ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, ό.π., 211-212.
43. Γεωργιάδης Γ., ό.π., σ. 385

Jacop van Ruisdael, Ο πύργος του Bentheim, 1651